

BOŠNJAČKI

UDŽBENICI: Pripadnici

Crkve bosanske drage volje
su prešli na islam, a Hrvata i

Srba u Bosni nije bilo do 19. stoljeća

Podijeli 73

Analiziramo gradivo susjednih zemalja

U Bosni i Hercegovini svaki od tri naroda (Bošnjaci, Srbi i Hrvati) ima svoj školski program. Na tržištu postoji više izdavača s tim da škole, odnosno nastavnici, sami biraju koje će udžbenike koristiti. Za analizu bošnjačkog viđenja prošlosti izabrali smo udžbenike izdavača Sarajevo Publishing. Nacionalna (bošnjačka) povijest uči se u udžbenicima od 6. do 9. razreda osnovne škole te u udžbenicima za gimnaziju odnosno srednju školu od 2. do 4. razreda.

Što se tiče srednjeg vijeka obrađuje se povijest Europe, Bizanta i arapskoga svijeta (dinastije Omejida i Abasida) i pojave islama. Udžbenik sa historijskom čitankom za drugi razred gimnazije (autori **Esad Kurtović** i **Samir Hajrulahović**), u lekciji 'Slaveni i njihov civilizacijski okvir' analiziraju vjeru, jezik i pismo. Tako se navodi da su južnoslavenski jezici - slovenski, hrvatski, srpski, bosanski, crnogorski, makedonski i bugarski.

'Najstarija pisma su glagoljica i ćirilica...', a pojašnjava se kako su nastala ta pisma i nabrajaju prve države južnih Slavena.

'Na jugoistoku Europe, među južnim Slavenima ističu se Karantanija (na području Slovenije i Austrije), Hrvatska u doba **Trpimirovića**, Srbija u doba **Nemanjića** (naročito Dušanovo carstvo), Duklja (kasnije Zeta), Samuilovo carstvo (Makedonija), Bugarsko carstvo i Kraljevina Bosna (naročito u doba **Tvrtka I. Kotromanića**).

Босна у вријеме Твртка I Котроманића



Највеће проширење своје територије средњовjekовна Босна је имала у вријеме бана и првог краља Стјепана Твртка Котроманића (1353-1391). Његова освајања подупирао је снажан унутрашњи развој са једне стране и слаба војна и политичка моћ фактора у сусједству са друге стране. Твртко I Котроманић проширио је Босну на подручје горњег Подриња, Полимља и источног дијела Хума, затим простор до Пријепоља и Милешева, Требиње, Конавле, Драчевицу која је излазила у Бокоњотски залив и Котор. Године 1377. бан Твртко проглашен је за краља - Босна је постала краљевином. Тај чин је означио уздицање Босне међу најважније државе Југоисточне Европе.

На западу је освојена Хрватска јужно од Велебита (далматински градови Сплит, Трогир, Шибеник, Бионарад и Новиград, те отоци Брач, Хвар и Корчула). Новим ширењима Твртко се представио и као краљ Хрватске и Далмације. Средњовјековну Босну свог времена Твртко је омеђио водом: "од Саве до мора, и од Уне до Дрине". То је вријеме највећег територијално-политичког развоја средњовјековне босанске државе.

U udžbeniku za 7. razred objavljenje i tekst Pacta Conventa (ugovor između Hrvata i Ugarske) iz 1102. i tekst o **Konstantinu VII. Porfirogenetu** koji donosi vijesti o Hrvatima. Dvije stranice posvećene su o Dubrovačkoj republici.

Autori u udžbeniku za 2. razred gimnazije srednjovjekovnu Bosnu pozicioniraju između Istoka i Zapada.

'Vjerska slika srednjovjekovne Bosne obilježena je prisustvom katoličanstva, pravoslavlja i Crkve bosanske. Očuvani pisani spomenici ukazuju na prisustvo glagoljice, ćirilice (bosančice) i latinskog pisma te bosanskog i latinskog jezika u javnoj i svakodnevnoj upravi'. Posebno poglavlje je Teritorijalno politički razvoj srednjovjekovne Bosne.

'Krajem 13. i početkom 14. stoljeća nalazila se pod jakim utjecajem brijunskih knezova (**Šubića**) koji su svoju vlast ostvarivali na području Hrvatske u borbi s

ugarskim kraljem, a njihovim padom doživljava nagli uspon. Bosna za vremena bana **Stjepana II.**

Kotromanića (1322.-2353.) širi se na zapadni dio Huma i Dalmaciju od Cetine do Dubrovnika...!.

Teritorijalno širenje Bosne

Naime, **Pavao Šubić** (1245.-1312.) je bio neokrunjeni kralj Hrvatske, 'ban Hrvata i gospodar Bosne'. Njegov brat **Mladen I.** i sin **Mladen II.** bili su bosanski banovi od 1299.-1320., a Mladen II. 'ban Hrvata i Bosne' i 'gospodar cijele humske zemlje'. Unuka Pavla Šubića, **Jelena Šubić Bribirska** (1338.-1378.) bila je žena plemića i brata bana **Stjepana Vladislava Kotromanića** (1295.-1354.) i majka budućeg kralja Tvrtka. O svemu tome u udžbenicima nema ni riječi.

Teritorijalno širenje Bosne je završeno banom i prvim kraljem Stjepanom Tvrtkom I. Kotromanićem (1353.-1391.), a osvajanja u Hrvatskoj i Dalmaciji bila samo epizoda.

'Dio Primorja (Slansko primorje 1399.) i Konavle (dio 1419., a ostatak 1426.) bosanski vladari i velmože su prodali Dubrovčanima'.

Stjepan Vukčić Kosača, jedan od najvećih velikaša u Bosanskom Kraljevstvu, 1448. uzima titulu 'hercega od sv. Save'. Tako je Hercegovina dobila ime.

U lekciji 'Bosna i njeni susjedi tijekom srednjeg vijeka', uz ostalo, opis je kako se hrvatska država u ranom srednjem vijeku razvija pod dinastijom Trpimirovića.

'Tijekom ranog srednjeg vijeka Bosna je povremeno ulazila u sastav hrvatske države. U svom razvoju Bosna se širi na jugozapadu i sjeverozapadu na područja koja su ulazila u sastav hrvatske države. U cjelini, Hrvatska kao zapadni susjed srednjovjekovne Bosne razvija i prenosi u Bosnu pored svojih, šira dostignuća zapadnoeuropske, mediteranske i srednjovjekovne kulture prožete katoličanstvom'.

DUBROVAČKA REPUBLIKA



Grb Dubrovačke republike

U slatno doba Dubrovačke republike njeno se materijalno bogatstvo zasnivalo na razgranatoj proizvodnji i transferu srebra i olova iz bosanskih i srpskih rudnika u druge krajeve Evrope, gdje je vladala velika potražnja za tim materijalima. Tako su se Dubrovčani pojavljivali kao zastupnici rudnika, vlasnici jama, organizujući proizvodnju i prevoz metala do svoje luke i dalje preko mora u Evropu. Dubrovčani su organizovali i kolonije na različitima važnih trgovačkih puteva.

Dubrovnik je osnovan početkom VII stoljeća kad su Slaveni i Avari porušili rimski grad Epidaur (na mjestu današnjeg Cavtata). Preživjeli stanovnici sklonili su se na obližnjem šumovitom području i na malom stjenovitom otočiću Lausu, koji je bio od kopna odijeljen uskim kanalom pa je tako naselje bilo zaštićeno i s kopna i s mora. Grad koji su podigli zvao se Ragusa (Ragusium). U međuvremenu, na kopnu preko puta naselja Raguze razvija se slavensko naselje Dubrovnik, koje je vjerovatno tako nazvano zbog šume mediteranskog hrasta (dubrave). Kasnije su se ova dva naselja spojila u jedno.

Rani zapisi o imenu Dubrovnik nalaze se u dokumentima bosanskog bana Kulina iz 1189. godine (*Povelja Kulina bana*). U XII i XIII stoljeću teritorija Dubrovnika se znatno proširila, tako da je krajem XIV stoljeća obuhvatala i brojne okolne otoke. Svoju teritoriju Dubrovčani nisu širili ratom nego kupovinom, a ponekad su je dobijali i kao dar od susjednih vladara.

Dubrovnik je u određenim periodima priznavao vrhovnu vlast mnogih moćnih carstava toga doba (Bizantskog carstva, Ugarsko-hrvatske države i Venecije, odnosno Mletačke republike). Plaćao im je danak, ali je imao svoju samostalnost.

U XII stoljeću na čelu svoje uprave imao je kneza kojeg su birali građani, a početkom XIII stoljeća došao je pod direktnu mletačku vlast.

Godine 1385. Dubrovnik se oslobađa mletačke prevlasti i postaje *Repubblica Ragusina* (Dubrovačka republika).

Kada u XV stoljeću Sredozemljem počinju dominirati Osmanlije, Dubrovnik s njima uspostavlja dobre trgovačke veze. Dubrovčani su imali vazalni odnos prema Osmanskom carstvu plaćajući mu porez (harač), a zauzvrat su dobili trgovačke povlastice.

Dubrovačko stanovništvo se od osnivanja grada bavilo ribolovom i moreplovstvom, a kasnije su razvili jaku trgovinu i zanatstvo. Vremenom je postao trgovačka velesila. Trgovali su s italijanskim gradovima, Bugarskom, Bizantom, Srbijom i srednjovjekovnom Bosnom.

Razvoju Dubrovnika također se posvećuje veliki prostor s fotografijom grada. Objavljen je i opis Dubrovnika iz pera **Filipa de Diversisa** odnosno opis političkog uređenju Dubrovnika.

Međutim, boj se u bošnjačkim (muslimanskim) udžbenicima u BiH bije za jednu kršćansku crkvu i to za Crkvu bosansku. Želi se dokazati da su današnji bosanski muslimani (Bošnjaci) potomci pripadnika Crkve bosanske.

Autori u svim bošnjačkim (muslimanskim) udžbenicima plasiraju tezu da su 'krstjani' prihvatili islam drage volje. Nigdje ni riječi da je islam 'utjerivan' ognjem i mačem.

U udžbeniku za 2. razred gimnazije (autori Esad Kurtović i Samir Hajrulahović) definiraju Crkvu bosansku kao povlaštenu od velikaša i bosanskih vladara.

'Kod nosioca javne vlasti u Bosni, naročito vladajućih, feudalaca i vladara, Crkva bosanska je bila privilegirana kao zaštitnik poretka'.

Na temelju čega je izrečena potonja tvrdnja, posve je nejasno. Udžbenik je prepun proturječnosti.

U udžbeniku se također analizira kriza Katoličke crkve u Bosni, neuspjeh dominikanaca i uspjeh franjevac.

'U Bosni franjevci ostvaruju bolju poziciju katoličanstva nego što je to ostvarivala Bosanska biskupija iz Đakova. Franjevačkim prisustvom i djelovanjem Crkva bosanska dobila je jakog konkurenta. Katoličanstvo s vremenom preuzima dominantan položaj u Bosni koji je imala Crkva bosanska'.

Dakle, zaključuju da nije Crkva bosanska nego Katolička bila privilegirana kao zaštitnik poretka. Nije li na Bilinom polju ban **Kulin** javno deklarirao svoje katoličanstvo i pravovjerje pred papinskim legatom **Ivanom Kazamarisom (Johannesom de Casamaris)**!? Međutim, autori u svrhu stvaranja novog narativa bosanske prošlosti sabor na Bilinom polju vide drukčije.



Stari grad Ključ



1. Navedite uzroke slabljenja i propadanja Bosne.
2. Koji se velikaš se najviše isticao i kako?
3. Objasnite kakva je bila politika Stjepana Tomaša prema pripadnicima Crkve bosanske.
4. Kada i kako Bosna gubi svoju samostalnost?

KRALJICA KATARINA KOSAČA KOTROMANIĆ

Kraljica Katarina je posljednja bosanska kraljica, udovica nakon smrti svoga muža Stjepana Tomaša. Katarina Kosača je rođena u Blagaju 1425./26. godine kod Mostara, od majke Jelene i oca Stjepana Kosače. Kralj Stjepan Tomaš je s kraljicom Katarinom imao dvoje djece, Sigismunda i Katarinu. Nakon što je kralj poginuo u borbama sa Osmanlijama, njihova djeca su pala u zarobljeništvo, a Katarina je uspjela pobjeći s kraljevskom pratnjom u Ston a zatim u Dubrovnik. Legenda kaže da je kraljica i njena pratnja izbjegla osmanlijsku potjeru tako što su sve konje naopako potkovali. Iz Dubrovnika je kraljica otišla u Rim gdje je boravila sve do svoje smrti. U Rimu je bila legitimna predstavnik bosanskog kraljevstva i pokazivala je svoje kraljevsko porijeklo po raznim manifestacijama visokih slojeva. Njena djeca Katarina i Sigismund su u Carigradu primili islam. Kraljica Katarina je u svojoj oporuci napisala da svoju zemlju ostavlja svojoj djeci, pod uvjetom da se vrate katoličkoj vjeri. U suprotnom, svoje zemlje ostavlja u nasljedstvo Svetoj Stolicu, Vatikanu. Kraljica je umrla 25. oktobra 1478. godine u Rimu. Pokopana je u crkvi Araceli.



A priča o posljednjoj bosanskoj kraljici **Katarini** u rečenom udžbeniku je ispričana na tri stranice.

Naime, Katarina, kći Stjepana Vukčića Kosače i **Jelene Balšić** udala se za kralja **Stjepana Tomaša** (1443.-1461.).

'Osmanski prodor u Bosnu 1463. doveo je do Katrininog sklanjanja u Dubrovnik, ali i do zarobljavanja njene djece'.

Autori zaboravljaju napisati da kraljica nije 'sklonjena' nego je bježala glavom bez obzira, a u općem metežu djeca su joj oteta i odvedena u Stambol gdje su pod prisilom islamizirana.

Udžbenik za 3. razred gimnazije s historijskom čitankom (autori **Vahid Smriko**, **Aladin Husić**) u lekciji 'Balkanski i južnoslavenski svijet - daljnja

osmanska osvajanja' analizira položaj nemuslimanskog stanovništva.

Unatoč stalnoj tvrdnji o vjerskoj toleranciji Osmanskog carstva, stidljivo se priznaje da katolicima u Bosni pod Osmanlijama i nije baš cvjetalo cvijeće.

Historija / Povijest



Ahdname
Prijepis Ahdname čuva se u samostanu Fojnica

U vrijeme osmanske vladavine u Bosanskom ejaletu bila je prisutna vjerska tolerancija. Razlika između muslimana i ostalih odnosila se na određena prava i obaveze, ali su svi podjednako uživali zaštitu države. Glavna razlika, kako je već naglašeno, odnosila se na pravo ratovanja te obavezu plaćanja poreza. Muslimani su, zahvaljujući vojnoj obavezi, jedini bili politički narod, što im je davalo veću mogućnost napredovanja u državnim i vojnim službama.

Međutim, ovo je istovremeno sa sobom nosilo i veću izloženost stradanju i pogibelji. S druge strane, ovakvoj opasnosti nemuslimani nisu bili izloženi, budući da nisu imali obavezu ratovanja, ali im je onemogućena politička i vojna karijera.

U pogledu obavljanja vjerskih dužnosti svi su imali jednaka prava i potpunu slobodu. O tome svjedoče vjerski objekti svih religija, nastali u Sarajevu u osmanskome razdoblju i to na vrlo malom prostoru samog centra grada.

U prilog ovoj tvrdnji idu i postupci **Mehmeda II Fatih** i **Sulejmana I Kanunija**. Prvi je Ahdnamom iz 1463. godine dao slobodu djelovanja bosanskim franjevcima.

Ta njihova sloboda djelovanja, za vrijeme osmanske vladavine, bila je od posebne važnosti u kulturnom životu katoličkog stanovništva Bosanskog ejaleta. Franjevci su, posebno u sferi kulture, ostavili trajne zasluge prvenstveno kroz književni rad.

Sulejman I je 1557. godine obnovio **Pečku patrijaršiju**, čija se nadležnost tada protezala i na tlo Bosanskog ejaleta. Zahvaljujući tome, dolazi do žive vjerske, crkveno-graditeljske, kulturne i prosvjetne aktivnosti kod pravoslavnog stanovništva Bosanskog ejaleta. Tome treba dodati i doseljavanje Jevreja u Bosnu 1540. godine, u koju su se sklonili od progona inkvizicije iz Španije i Portugala.

Svim obrađivačima zemlje, bez obzira na vjersku pripadnost, tapijama je davana visoka pravna sigurnost. Upravo zbog toga dolazi do velikih migracija pripadnika svih religija prema Bosni. Nemuslimani su zajedno sa muslimanima ulazili i u esnafske organizacije. Esnafska organizacija u Sarajevu imala je u svojim redovima pripadnike svih vjera. Sam čin unapređenja u esnafskoj organizaciji obavljao se prema vjerskom obredu religije kojoj je pripadao član esnafa. Ovo je potvrda da je u osmanskoj vjerskoj sredini, kakva je bila Bosna toga vremena, među ljudima bila izražena svijest uzajamnog poštovanja i uvažavanja.

Jevreji u Bosanskom ejaletu

Nakon početka progona iz Španije i Portugala 1492. godine, jedan dio Jevreja dolazi u Osmansko carstvo. U Bosnu se Jevreji naseljavaju 1540. godine. Jevreji koji su se tada naselili

136

'Izdavanjem Ahdname 1463. godine Katolička crkva je bila pod kontrolom bosanskih franjevac. Sa širenjem osmanske vlasti u Europi širenje je utjecaj i granice franjevačke provincije Bosne Srebrene. Bez obzira na tolerantan stav osmanskih vlasti prema franjevcima, položaj Katoličke crkve je bio teži nego položaj Pravoslavne crkve, jer su Osmanlije ratovala s katoličkim državama i bile podozrivije prema katolicima i njihovim svećenicima koji su sumnjičeni za špijunažu i djelovanje protiv države'.

Ahdname se, naime, čuva u fojničkom samostanu.

Sultan Mehmed II. tim je dokumentom dopustio rad bosanskim franjevcima. Uručena je tadašnjem

gvardijanu fra **Anđelu Zvizdoviću**.

Pad Bosne obrađen je i u udžbeniku za 7. razred osnovne škole. Rasap nakon propasti srednjovjekovnog kraljevstva imao je za posljedicu da se 'katolici iseljavaju pod osmanskim napadima...'.

'U toku osvajanja crkvene zgrade su stradale, neke su napuštene i pretvorene u džamije...', a 'katolici su svrstani u klasu raje'.

U tom osnovnoškolskom programu također se uči o Ahdnami, koja je zapravo bila mrtvo slovo na papiru, posebno za vrijeme ratova.

'Od 17. stoljeća franjevci su politički kontrolirani, jer su se vlasti miješale u izbor provincijala. Odstupanja do Ahdname su češća u ratovima Osmanskog carstva i europskih zemlja, a financijska opterećenja su bila veća. Oni su plaćali izvanredne poreze, dadžbine za oslobođenje optužbi. Najteži porez je bio džulus, plaćen pri promjeni na prijestolju. Krajem 17. i u 18. stoljeću bosanski vezir je džulus uzimao za sebe', piše u udžbeniku za 7. razred.

U prvoj etapi osmanske vlasti (od pada Bosne do kraja 16. stoljeća), kako se navodi u gimnazijskom udžbeniku (3. razred), Bošnjaci muslimani se uklapaju u osmanski feudalizam i postepeno prelaze na islam.

Dosta prostora posvećeno je Hrvatskoj

'U drugoj etapi u 17. i 18. stoljeću oni su važan faktor u obrani zapadnih granica... Bošnjaci su dobili nekoliko povlastica koje su utjecale na odnose s centralnom vlašću. Oni su imali pravo davati djecu u adžami-oglan, pravo da samo oni mogu dobiti posjede u Bosanskom sandžaku i krajem 16. stoljeća pravo nasljeđivanja posjeda po sistemu odžakluk timara...'.

Ovakve tvrdnje u najmanju ruku su kontradiktorne jer adžami-oglan (tur. acami oglan: strano dijete), znači fizički i psihički obdareno kršćansko dijete koje je u

dobi ranog puberteta nasilno odvedeno za potrebe popunjavanja janjičarskih odreda. I nije adžami-oglan ničije pravo nego su kršćani, prema zakonu o devširmi (poznat kao danak u krvi) sultana Murata II. (1404.-1451.), morali davati djecu, koja su išla u janjičarski pomladak, pod prisilom. Prvi zakon o devširmi (danku u krvi) je donesen 1430. To što su bosanski muslimani dragovoljno davali svoju djecu je druga problematika. U svakom slučaju zbog osmanskih osvajanja uslijedile su migracije i demografske promjene.

'Srbi su naselili područja gdje ih prije nije bilo ili su bili malobrojni (Hrvatska, Dalmacija, Slavonija, Bosna i Hercegovina)... Hrvatski etnički centar je pomjeren prema sjeveru', piše u udžbeniku.

Zbog povijesne isprepletenosti u udžbeniku je dosta prostora posvećeno Hrvatskoj i Hrvatima. Tako u poglavlju 'Život u dvama svjetovima' u udžbeniku za 3. razred gimnazije piše: 'Osmanska osvajanja u Hrvatskoj su nastavljena u 16. stoljeću. Za Osmanlije su bile značajne Slavonija, Dalmacija, Lika i Krbava. Zbog ugroženosti tih krajeva Hrvati su se selili ka sjeverozapadu. Na napuštene oblasti su se naselili Srbi izbjegli pred osmanskim napadom... U drugoj polovici 16. stoljeća borbe su vođene u Banskoj krajini, uskom području između rijeka Kupe i Une. Bitkom kod Siska zaustavljen je osmanski prodor u hrvatskim zemljama...'.

Zaustavljanje osmanskih prodora učvrstilo je

habsburški apsolutizam što je izazvalo urotu hrvatskih i ugarskih velikaša.

budimu.



*Zrinski i Frankopan, pokretači
velike urote protiv bečkog dvora.
Zbog neuspjelih pregovora sa*

'Zavjeru su predvodili hrvatski velikaši **Petar Zrinski**
i **Krsto Frankopan** u periodu od 1663. do 1670...

Vođe zavjere su pokušali dobiti podršku Francuske,
Venecije, Poljske i Osmanskog carstva, ali nisu uspjeli.
Bečki dvor je saznao za zavjeru, njene vođe su
pohapšene i osuđene na smrt 1671.'

U udžbeniku je objavljen i slikovni prikaz Zrinskog i
Frankopana. Ne piše da su se pobunili zbog Vašvarskog
mira. Naime, iako je carska vojska pobijedila
Osmanlije, **Leopold I.** je sklopio nepovoljan mir s
Osmanlijama što Hrvatska i Ugarska nisu priznale,
pogotovo što su u tom ratu Osmanlije srušili Novi Zrin.

Posebno je obrađena Dalmacija pod mletačkom vlašću
i njihova podrška uskocima.

Graničari su i s jedne i s druge strane granice (Vojna
krajina s hrvatske i serhat Bosanska krajina s
osmanske strane), budno pratili jedni na druge.
Opisana je, uz ostalo, i Krbavska bitka.

Gimnazijalci uče o ratovima bosanskih sandžak-begova i njihovom prodoru i osvajanju hrvatskih gradova. Zbog takvog pritiska Osmanskog carstva nastala je nova demografska slika u osvojenim i neosvojenim krajevima.

Širenje islama i islamizacija Bosne

'Zbog iseljavanja dijela katolika ili njihovog prihvaćanja islama, neka njihova naselja u Bosni poprimila su islamske karakteristike. U seoske oblasti zapadne i jugozapadne Bosne naseljeni su pravoslavci. Oni su pomjereni usporedo sa širenjem osmanskih granica na područje Hrvatske i Dalmacije'.

Širenje islama i islamizacija Bosne, bar se tako čini, pitanje je svih pitanja prema bošnjačkom programu za povijest. Važno pitanje procesa prelaska na islam koji je počeo sredinom 15. stoljeća, a najveće razmjere doživio u 16. stoljeću. U procesu islamizacije opetovano se naglašava važnost Crkve bosanske.

'U Hercegovini i u istočnoj Bosni za pridobivanje vjernika namatale su se sve tri crkve, a u većem dijelu Bosne Katolička crkva i Crkva bosanska. Nijedna crkva nije imala teritorijalnu podjelu na župe i nisu podržavale politiku srednjovjekovne Bosne. Izuzetak donekle je crkva bosanska... Seosko stanovništvo je bilo daleko od stalnog crkvenog utjecaja. Zato su pripadnici sve tri crkve bili izloženi procesu prelaska na islam'.

'Osmansko carstvo', tvrdi se u udžbeniku, 'nije vodilo politiku prisilnog prihvaćanja islama'.

Ipak, autori, nakon takve tvrdnje, nabrajaju razloge prelaska na islam: poboljšanje ekonomskog položaja, socijalne razloge u smislu gradnje vojničke karijere budući da su to mogli samo muslimani, ali otkrivaju i glavne razloge.

'Drugi je (razlog) privilegirani položaj muslimana u državi, jer su nemuslimanima Zakonom o raji bila nametana izvjesna ograničenja... Treći razlog je

ropstvo. Kako su Osmanlije u ratovima zarobljavali mnogo ljudi, oni su ih pretvarali u robove. Prihvatanjem islama robovi su mogli tražiti oslobođenje od ropskog položaja. Preobraćeni robovi oslobođenici najčešće su se naseljavali u gradovima... Pored često svjetovnih, ne treba zanemariti ni duhovne razloge - privlačna moć islama kao religije i načina života uopće... Činjenica da u islamu nema posrednika između vjernika i Boga, da nema prisile u vjeri...!.

Autori su, dakako, zaboravili napisati da zarobljenik (rob), ako želi ostati živ, nema izbora niti može birati hoće li prijeći na islam ili ne. Zbog toga se forsira teza o tome da su pripadnici Crkve bosanske dragovoljno prelazili na islam što je, naravno, pretpostavka a ne dokaz.

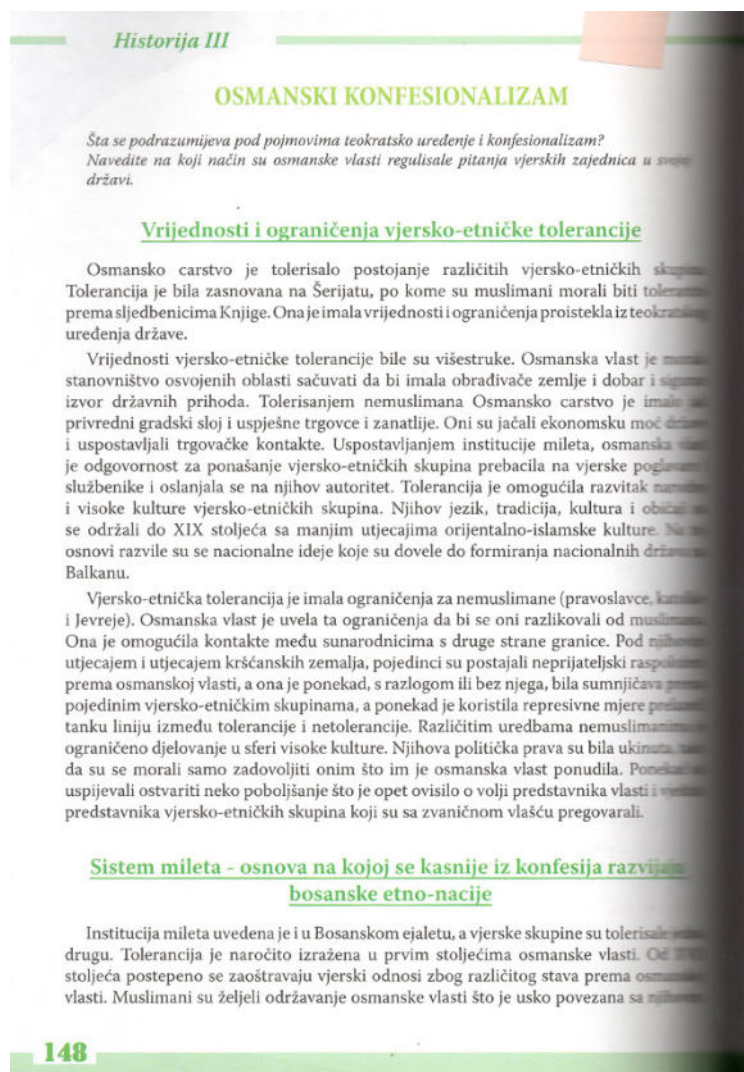
'Zbog porasta broja muslimana i njenog nestanka, (Crkve bosanske), pretpostavlja se da je najveći broj njenih pripadnika prihvatio islam', piše u gimnazijskom udžbeniku.

I bošnjački učenici u osnovnoj školi (udžbenik za 7. razred) uče slično jer je, kako piše, u Bosni prelazak na islam bio daleko masovniji nego u drugim pokrajinama.

'Tome je doprinijelo nekoliko faktora: nepostojanje jake crkvene organizacije i progoni pripadnika Crkve bosanske. Islam su prihvatili pripadnici svih triju konfesija koje su postojale u Bosni prije dolaska Osmanlija - Crkve bosanske, Katoličke i Pravoslavne crkve. Pripadnike Crkve bosanske u Bosni su u potpunosti zamijenili muslimani, te je na taj način formiran današnji bosanski vjerski trougao'.

Autori gimnazijskog udžbenika (3. razred) dosta su prostora posvetili tome što je u prošlosti 'Osmansko carstvo prikazivano kao izvor zla, tiranska i despotska država i netolerantna prema nemuslimanima'. Smeta ih što je proces prelaska na islam prikazivan kao

organiziran i krajnje okrutan. Autori udžbenika 'otkrivaju' da su tome krivi pristrani srpski i hrvatski historiografi koji su željeli prikazati pravo nad Bosnom.



U udžbeniku je posebno poglavlje 'Osmanski konfesionalizam'. Tvrdi se da Hrvata i Srba u BiH nije bilo do druge polovice 20. stoljeća.

'Jačanjem crkveno školskih općina i pod utjecajem nacionalnih pokreta susjednih država, počeo je proces identifikacije pojedinih pripadnika vjerskih zajednica sa susjednim narodima. Taj je proces izraženiji od polovice 19. stoljeća kada je u BiH došlo do identifikacije pravoslavlja sa srpstvom, a katoličanstva sa hrvatstvom'.

Potom se u posebnoj lekciji 'Kritičko rasvjetljavanje triju nacionalističkih etnogeneza' autori opet vraćaju na staru tezu te zaključuju: 'Postojanje samostalne Crkve bosanske pokušava se minimalizirati ili negirati,

s ciljem da se stanovništvo srednjovjekovne Bosne svede na katoličku ili pravoslavnu vjeru, a samim time njeni stanovnici identificiraju kao Hrvati i Srbi...'.

U posljednje vrijeme, navode autori udžbenika, među muslimanima jača teza o tome da je učenje Crkve bosanske slično islamskim vjerskim dogmama i obredima. Bosansko stanovništvo, uz Crkvu bosansku, povezivao je, tvrde autori udžbenika za 3. razred gimnazije, i jezik.

'Uz ostale nazive, mnogi stari pisci najčešće su ga nazivali bosanski. Taj jezični supstrat, koji je u 18. stoljeću uočen kao najbolji, bio je podloga za formiranje hrvatskog i srpskog jezika u narednom stoljeću'.

Autori udžbenika zaključuju da su na 'razbijanje političko-nacionalne integracije bosanskohercegovačkog stanovništva i oblikovanja trajnog i čvrstog osjećaja lojalnosti prema BiH najpogubnije utjecale srpska i hrvatska velikodržavna ideja'.

koristi hrvatski graničari i srpski dobrovoljački korpusi tzv. frajkori za sukobe isključivo s Bošnjacima muslimanima.

Od Bečkog rata i u XVIII stoljeću, osnovni cilj kršćanskih sila je bio protjerivanje i iskorjenjivanje islama u Evropi. Religiozno-civilizacijski antagonizam je vidljiv u odnosu prema stanovništvu kome je uskraćena vjerska sloboda. U skladu sa principom "Cuius regio, eius religio", islam je u potpunosti zbrisan sa prostora koji su oduzeti Osmanskom carstvu. Uporedo sa eliminisanjem islama, uništeno je sve što je podsjećalo na osmansku vlast i orijentalno-islamsku kulturu. Samo rijetki sačuvani objekti i toponimi svjedoče da su na tom prostoru nekada živjeli muslimani. U XVIII stoljeću neprijateljstva i sumnje među vjerskim grupama bosanskohercegovačkog stanovništva izazivali su evropski vladari pozivajući kršćane da stupe u oružanu borbu protiv Osmanlija. Pobunjenici su materijalno potpomagani. Upadi hajduka i uskoka i pomaganje frajkora zaoštravali su netrpeljivosti. Zbog toga se u ovom stoljeću netrpeljivost između muslimana i kršćana javlja na vjerskoj, a ne klasnoj osnovi.



Bosanski ejalet - uporedite granice ejaleta na početku XVII i na početku XVIII stoljeća

Nakon Karlovačkog mira 1699., Osmanlije gube velike posjede u Hrvatskoj i Ugarskoj. Evo kako su u gimnazijskom udžbeniku opisani porazi Osmanlija: 'Gubitkom Ugarske i Slavonije veliki broj bosanskih spahija je izgubio posjede i imovinu nad tim prostorima. Mnogi vakufi u bosanskom ejaletu su ostali bez sredstava za izdržavanje. U njega su stigli izbjegli muslimani, a oni koji to nisu učinili bili su ubijeni ili pokršteni. Slična je bila sudbina krajeva pod vlašću Venecije i vojne krajine...'.

Potom se zaključuje da je od Bečkoga rata u 18. stoljeću osnovni cilj kršćanskih sila bio protjerivanje i iskorjenjivanje islama u Europi...

Nakon prodora **Eugena Savojskog** u Bosnu 1697., koji se, bojeći se zime, vraća u Slavoniju, Hrvati (u bošnjačkim udžbenicima su to katolici) sele na teritorij pod Habsburškom monarhijom i teritorij pod

Mletačkom republikom, bojeći se odmazde bosanskih muslimana. Hrvati, katolici, zbog tadašnjeg iseljavanja postaju po brojnosti treći narod u BiH.

Historija III



Hrvatski ban Josip Jelačić

U Hrvatskoj je 25. marta 1848. godine, na poziv Narodnog sabora, hrvatski ban Josip Jelačić proglasio ukidanje kmetstva u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Tom odlukom seljaštvo nije bilo zadovoljno, jer su za podjelu zemlje i ukidanje feudalnih obaveza seljačkih buna ban je koristio vojsku i formirao vojni sud. Tako je djelimično riješeno socijalno pitanje. Na nacionalnog pitanja hrvatski političari nisu bili jedinstveni. Pod pritiskom Narodne stranke, ban je donio odluku o poništenju unije sa Mađarskom, koja je imenovala bana Jelačića, uvedena je nova uprava i usvojen stav o federalnom uređenju. Zbog sukoba sa mađarskim nacionalnim pokretom, zaostavaња односа између Беча и Пеште, hrvatski političari su se priklonili Бечу. Бечки политичари су подржавали Хрвате против Мађара настојећи придобити их за одлучивање против мађарске револуције. Хрватске оружане снаге са баном Јелаčićем борбили се против Мађара и због заузетости у тим борбама револуционарни захтеви револуције нису остварени. Хрватска, Славонија, Далмација и Војна Крајина биле су разједињене. Војна Крајина и Далмација су биле под аустријском, а Славонија и Војна Крајина под мађарском влашћу.

Револуција у Бечу покренула је немире у словенским земљама. Селаштво плаћало феудалне обавезе, а радништво се бунило у индустријским центрима и ставило с војском. Буне су престале доношењем владине одлуке о укидању кметства.

Резултати револуционарних кретања

У европским револуцијама 1848/1849. године израсли су либерални и демократски покрети, већина европских народа је развила осјећај за нацију, феудални поредак у већини европских земаља био је при крају постојања. Европска друштва су патила од многих социјалних проблема и они су били узрок слабљења револуционарних покрета и довели су до њеног угушења. На социјалном питању су видљиве етапе револуција. У првој фази грађани и либерално племство су рушили апсолутизам да би се у другој фази сукобили са радништвом и селаштвом који су тражили провођење права социјалне једнакости, укидање кметских односа и подјелу земље. Чим би владари или парламенти дониили такве одлуке, они су се искључивали из револуције, а ауторитативне власти заводиле режим сличан оном прије револуције.

Udžbenik za 7. razred osnovne škole prati i razvoj revolucije u Habsburškoj monarhiji, posebno revoluciji u Ugarskoj 1848. s **Lajosem Kossuthom** na čelu.

Objavljen je i veliki ulomak o hrvatskom banu **Jelačiću** i njegovom proglasu o ukidanju kmetstva u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji te njegovom obračunu s Mađarima. U istom udžbeniku u poglavlju 'Nacionalni razvitak država u jugoistočnoj Europi' obrađuje se i Hrvatski nacionalni pokret i to na dvije stranice s portretom **Ljudevita Gaja**. (...)

Kad je u pitanju 20. stoljeće, analizirali smo Udžbenik sa historijskom čitankom za četvrti razred gimnazije (autora **Zijada Šehića**, **Aide Kovačević** i **Alme Leke**). Autori se posebno bave Sporazumom

Cvetković-Maček od 26. kolovoza 1939. kojim, osim Srba, bio nezadovoljan i predsjednik Jugoslavenske muslimanske organizacije **Mehmed Spaho**.

'Ključ za hrvatsko pitanje nađen je u podjeli vlasti na račun teritorije Bosne i Hercegovine zbog čega je protestirao Spaho direktno kod kneza **Pavla**'.

iH u sastavu nove države (1918-1941)

Milana Stojadinovića i utjecali na princa Pavla da sve zaoštrenijim međunarodnim odnosima, koji su prijetili opstanku Kraljevine Jugoslavije, otvori "hrvatsko pitanje". Nakon pada Stojadinovićeve vlade za premijera je imenovan Dragiša Cvetković, bivši ministar bez utjecaja.

Ključ za "hrvatsko pitanje" nađen je u podjeli vlasti na račun teritorije Bosne i Hercegovine zbog čega je protestovao Spaho direktno kod kneza Pavla.

Sporazumom Cvetković-Maček od 26. augusta 1939. stvorena je koaliciona vlada i osnovana Banovina Hrvatska. Bila je to nagodba između hrvatskih i srpskih građanskih krugova o podjeli interesnih sfera i preraspodjeli vlasti. Na temelju tog sporazuma novoosnovanoj Banovini Hrvatskoj dodijeljen je bosanskohercegovački teritorij u Bosanskoj Posavini - općine i kotarevi Brčko, Gradačac, Bosanski Šamac, Bosanski Brod i Derventa, a u jugozapadnom hercegovačkom području - Stolac, Čapljina, Ljubuški, Mostar, Konjic, Prozor, Fojnica, Travnik, Bugojno, Tomislavgrad i Livno.



Dragiša Cvetković i Vlatko Maček



Podjela Kraljevine Jugoslavije na banovine 1939. godine. Uporedite ovu kartu sa onom na 133. stranici.

135

U udžbeniku za 4. razred gimnazije jako je naglašeno današnje bošnjačko distanciranje od NDH, unatoč tome što su muslimani BiH u velikom broju podržali **Pavelićev** režim. Naime, mnogi muslimani (danas Bošnjaci) u ime NDH su činili zločine, a sva odgovornost se prebacuje na Hrvate.

'Neposredno nakon proglašenja NDH, jedan dio muslimanskih građana, priklonio se novostvorenoj državi dok je dio ostao u opoziciji prema NDH. Najveći dio (poslovni krugovi, inteligencija i svećenstvo) se u

jesen 1941. godine otvoreno distancirao prema NDH od ustaške politike masovnih progona i istrebljenja Srba i Jevreja...'.

Autori se pozivaju na muslimanske rezolucije, ali ih ne citiraju.

Kad je u pitanju Narodnooslobodilački pokret (NOP) u BiH, uz ostalo, piše sljedeće: 'Prve borbe su na poziv KPJ počele 27. srpnja na području Drvara, Oštrelja i Bosanskog Grahova... Glavninu partizanskih jedinica činili su Srbi, dok su rukovodioci, posebno organizatori ustanka bili iz redova Muslimana, Hrvata i Jevreja'.

Uz ostalo, u udžbeniku se u lekcijama obrađuje AVNOJ, ZAVNOBIH, šest neprijateljskih ofenziva itd. Posve neočekivano, u bošnjačkim udžbenicima, za razliku od ostalih, jako je malo fotografija **Tita**.

Raspad SFRJ analizira se na samo dvije stranice. Uče se uzroci raspada države i proglašenje BiH suverenom državom, nakon referenduma. O posljednjem ratu u gimnazijskom udžbeniku Sarajevo Publishinga nema niti jedne rečenice.

Agresija na BiH

'Dok su se Hrvati i Slovenci s pravom žalili na srpsku prevlast, Srbi su se sa svoje strane osjećali kao glavni nosioci patnje Titova režima, kao žrtva slovensko-hrvatskog saveza... Srbijanski političari su smatrali da je Srbija bila jedina republika koja nije imala puni suverenitet nad svojim teritorijem, budući da su Vojvodina na sjeveru i Kosovo na jugu, prema saveznom ustavu zadržale autonomiju...'.

'Slijedeći mišljenje br. 4. Arbitražne komisije Skupština SR BiH je donijela odluku o raspisivanju izbora...'.

Međutim, ratnim i postratnim periodom u BiH (1992.-2000.) bavi se udžbenik za 9. razred osnovne škole (autori **Izet Šabotić** i **Mirza Čehajić**).

U tom udžbeniku početak agresije na BiH je 6. travnja, kad je BiH međunarodno priznata i kad su JNA i snage **Radovana Karadžića** izvršile napad na glavni grad Sarajevo.

A napad JNA i rezervista 1. listopada 1991. na hrvatsko selo Ravno u istočnoj Hercegovini u bošnjačkim udžbenicima se ne tretira kao početak rata. Bošnjake se to ne tiče jer je to hrvatsko selo, kako navode u udžbeniku za 9. razred, srušeno 'radi osvajanja Dubrovnika'.

'Republičko predsjedništvo je 8. travnja formiralo prvu državnu formaciju pod imenom Teritorijalna obrana. Ona je predstavljala preteču kasnije Armije BiH u čiji su sastav, osim TO, ušle jedinice Patriotske lige, zelenih beretki, MUP-a BiH i raznih drugih dobrovoljačkih formacija... Istovremeno, s formiranjem TO, hrvatsko političko vodstvo u BiH, predvođeno HDZ-om, formiralo je HVO...'

Ovakvim tvrdnjama hoće se reći da je 'država' stvorila Armiju BiH, a HVO je stvorila politička stranka HDZ. Postavlja se pitanje tko je onda obranio 1992. mnoge gradove i mjesta (poput Mostara) i 1994. i 1995. oslobodio velike dijelove BiH?! Odluku da se, primjerice, obrana Mostara prepusti HVO-u osobno je potpisao **Alija Izetbegović**.

U lekcijama o ratu, uz srpske zločine, logore i genocid u Srebrenici, spominju se i logori Heliodrom i Dretelj.

'Logori za Bošnjake formirani su i tijekom sukoba između ARBiH i HVO-a, kao što su Heliodrom kod Mostara i Dretelj kod Čapljine'.

Ne spominju se logori za Hrvate u Bugojnu, Jablanici i drugdje za vrijeme toga istoga sukoba.

'Posredstvom vlade SAD-a u Washingtonu 18. ožujka 1994. potpisan je sporazum između Vlade BiH i samoproglašene HR HB o uspostavi federativne BiH

koja je podijeljena na kantone...!.

U srpnju 1995. uslijedio je masakr koji su snage bosanskih Srba počinile nad Bošnjacima u Srebrenici i ostalim zaštićenim zonama UN-a.

'Sve to navelo je', kako piše u udžbeniku za 9. razred osnovne škole, 'zapadne sile da početkom rujna 1995. pokrenu zračne udare na srpske položaje. U međuvremenu ARBiH i HVO u zajedničkim akcijama osvojile su 5000 km² teritorije BiH približivši se Banjoj Luci...!.

Nigdje se ne spominje uloga HV-a (skupa s HVO-om) u oslobođenju velikog dijela BiH. Hrvatska vojska je, zahvaljujući Splitskom sporazumu između **Tuđmana** i Izetbegovića od 22. srpnja 1995., poslije niza akcija (Maestral, Južni potez itd.) izbila pred Banju Luku, ali o tome bošnjačka djeca ništa ne uče. Oluja kao ključna operacija i u širem kontekstu se uopće ne spominje.

'Uslijedili su pregovori zaraćenih strana u Daytonu u SAD-u, gdje su 21. 11. 1995., postignuti Mirovni sporazum kojim je okončan rat u BiH...'

Zanimljivo, na 188. stranici udžbenika za 9. razred osnovne škole je objavljena fotografija Izetbegovića, Tuđmana i **Miloševića** nakon potpisivanja sporazuma u Daytonu. Potpis pod fotografiju glasi: 'Obrati pažnju na njihova lica. Tko je zadovoljan ovim sporazumom, a tko nije? Zašto? Usporedi ovu fotografiju s fotografijom **Dragiše Cvetkovića** i **Vladka Mačeka** na 144. stranici'.

KRAJ ŠESTOJANUARSKOJ DIKTATURI I SPORAZUM CVETKOVIĆ – MAČEK



Knez Pavle Karadordević
(1893-1976)

Odmah nakon što je preuzelo vlast u Jugoslaviji, namjesništvo je započelo s politikom ublažavanja diktatorskog režima. Odnosi su se stranački i politički život u državi čime je i formalno označen kraj šestojanuarske diktature. Na spoljnom planu, usljed jačanja nacističke Njemačke i fašističke Italije, međunarodni položaj Jugoslavije postajao je sve teži. Stoga je knez Pavle nastojao što prije riješiti "hrvatsko pitanje" kako bi sredio unutrašnje stanje i ojačao državu u vrijeme stalnog zaoštavanja međunarodnih odnosa.

Rješenju "hrvatskog pitanja" na račun Bosne i Hercegovine protivio se suprotstavljao Mehmed Spaho, predsjednik Jugoslavanske muslimanske organizacije, koji nije dozvoljavao njenu podjelu. U jeku najvećih aktivnosti na tom planu, Spaho je iznenada i pod neprijateljskim okolnostima umro 29. juna 1939. godine u beogradskom hotelu "Srpski kralj". Ubrzo je uslijedilo potpisivanje srpsko-hrvatskog **Sporazuma Cvetković – Maček**. Ovaj sporazum potpisan je 26. augusta 1939. godine između predsjednika vlade Dragiša Cvetkovića i predsjednika Hrvatske seljačke stranke Vladka Mačeka.



Vladko Maček i Dragiša Cvetković
nakon postignutog sporazuma

- ☉ Šta možeš zaključiti po izrazu njihovih lica? Šta misliš, ko su ljudi oko njih?

To je bila nagodba kojom je formirana **Banovina Hrvatska** – zajednička vlada u kojoj je Maček imenovan potpredsjednikom. Sporazumom je bilo predviđeno da Banovinu Hrvatsku sačinjavaju: Savska i Primorska banovina zajedno s trinaest kotara u Bosni i Hercegovini. To su bili kotari: Brčko, Derventa, Gradačac, Livno, Metković, Stolac, Mostar, Livno, Tomislavgrad, Konjic, Prozor, Široki Brijuni, Fojnica i Travnik.

Na fotografiji sa 144. stranice Maček i Cvetković se, nakon potpisivanja, smiju, a na Daytonskoj, kako se sugerira, smiju se Tuđman i Milošević, ali i Izetbegović se smije, ali kiselo.

Te fotografije služe kao 'dokaz' srpsko-hrvatskog kontinuiteta podjele BiH.

